

PAWEŁ KORPAL

ROZDZIAŁ 9 PRODUKCJA W TŁUMACZENIU KONSEKUTYWNYM

9.1. WPROWADZENIE

Wyrażenie treści oryginału w języku docelowym jest ostatnim etapem tłumaczenia konsekutywnego. Mówiąc o umiejętnościach tłumacza niezbędnych do konsekutywnego przetłumaczenia kilkuminutowej wypowiedzi, nie sposób nie wspomnieć o takich elementach, jak kompetencje językowe umożliwiające poprawne zrozumienie i analizę wypowiedzi w języku źródłowym czy dobra pamięć. Celem niniejszego rozdziału będzie jednak zwrócenie uwagi na poprawne formułowanie wypowiedzi w języku docelowym jako na umiejętność równie ważną w repertuarze kompetencji tłumacza konferencyjnego. Można nawet pokusić się o stwierdzenie, że sposób formułowania wypowiedzi przez tłumacza ma kluczowe znaczenie dla oceny jakości tłumaczenia konsekutywnego, gdyż forma tłumaczenia stanowi w pewnym sensie wizytówkę tłumacza. Odbiorca tłumaczenia może nie zdawać sobie sprawy z braku umiejętności tłumacza w zakresie sporządzania notatek. Podobnie problemy tłumacza — którego najsłabszą stroną są niewielkie zasoby pamięci, a który sprawnie wspomaga się notatkami — mogą pozostać niewykryte. Natomiast elementem, który na pewno nie umknie potencjalnemu odbiorcy przy ocenie tłumaczenia konsekutywnego, jest ostateczny kształt tłumaczenia. Skorzystanie z zawartych w tym rozdziale sugestii dotyczących produkcji w tłumaczeniu konsekutywnym może skutecznie podnieść jakość tłumaczenia.

Wyodrębnienie następujących po sobie faz procesu tłumaczenia konsekwentnego jest pomocne z dydaktycznego punktu widzenia. Warto jednak już w tym miejscu zasugerować, że taki podział może być uznawany za sztuczny w takim zakresie, w jakim poszczególne etapy tłumaczenia mogą przebiegać jednocześnie. Dla przykładu: analiza wypowiedzi w języku źródłowym ma bez wątpienia miejsce już na etapie słuchania i sporządzania notatek, ale może przecież zachodzić również na etapie czytania własnych notatek, tuż przed sformułowaniem wypowiedzi w języku docelowym. Zresztą samo pojęcie *produkcji* w tłumaczeniu konsekwentnym jest dość niejednoznaczne i wymaga doprecyzowania. W tym rozdziale mianem *produkcji* określamy tylko proces werbalizowania przez tłumacza treści tłumaczenia w języku docelowym (faza formułowania wypowiedzi/faza reekspresji), a nie sporządzanie przez niego notatek.

Ze względu na wielozadaniowość i związany z nią wysiłek poznawczy, w wielu sekwencyjnych modelach kognitywnych i psycholingwistycznych analizowano proces tłumaczenia symultanicznego, a nie konsekwentnego (np. Gerver 1976; Moser 1978; Darò i Fabbro 1994). Powszechnie przyjmuje się, że w przypadku tłumaczenia symultanicznego istnieje większe niebezpieczeństwo, że tłumaczowi wyczerpią się zasoby poznawcze niezbędne do poprawnego wykonania tłumaczenia. Nie oznacza to jednak, że tłumaczenie konsekwentne jest zupełnie pozbawione elementów wielozadaniowości. Warto w tym miejscu odwołać się do modelu wysiłków Gile'a (1995), w którym zwrócono uwagę na wielość zadań w procesie tłumaczenia konsekwentnego. Gile dzieli ten typ tłumaczenia na dwie następujące po sobie fazy. Na pierwszą składają się następujące rodzaje wysiłków: analiza i słuchanie, pamięć krótkotrwała, sporządzanie notatek i koordynacja. Kluczowa dla treści tego rozdziału będzie druga faza tłumaczenia konsekwentnego, podczas której tłumacz: korzysta z zasobów pamięci długotrwałej, odtwarza sporządzone wcześniej notatki i buduje wypowiedź w języku docelowym (Gile 1995: 179). Tę ostatnią umiejętność w skrócie nazywamy *produkcją*.

W niniejszym rozdziale omówione zostaną najważniejsze zagadnienia dotyczące fazy produkcji w tłumaczeniu konsekwentnym, takie jak: kondensacja treści, koherencja i kohezja, rejestr językowy i emocjonalna wartość wypowiedzi, zdolności improwizacyjne, występowanie publiczne oraz związane z nim zagadnienie stresu psychologicznego. Innym celem rozdziału jest podzielenie się popartymi doświadczeniem autora wskazówkami dydaktycznymi i zaproponowanie ćwiczeń, które mogą zostać wykorzystane podczas zajęć z tłumaczenia konsekwentnego i które mogą pozwolić na podniesienie jakości tłumaczenia w wyżej wymienionym zakresie.

9.2. KONDENSACJA TREŚCI

Tłumacz konsekutywny po wysłuchaniu wypowiedzi w języku źródłowym i przeanalizowaniu jej treści ma za zadanie wyrazić to samo znaczenie w języku docelowym. Warto w tym miejscu postawić sobie następujące pytania: Czy struktura i zawartość tłumaczenia powinna w całości odzwierciedlać strukturę i treść tekstu w języku źródłowym? Czy tłumacz jest uprawniony do kondensacji treści wyrażonej przez mówcę? Czy może on celowo opuszczać pewne elementy treści w tłumaczeniu? Niektórzy dydaktycy tłumaczenia ustnego sugerują, że długość tłumaczenia konsekutywnego powinna stanowić około 70% długości przemówienia w języku źródłowym. Sugerowałyoby to, że opuszczanie pewnych treści jest nie tylko dozwolone, ale nawet wskazane w tłumaczeniu konsekutywnym.

Prawdą jest, że wielu badaczy procesu tłumaczenia ustnego skłania się ku traktowaniu opuszczeń w tłumaczeniu jako błędów, nierzadko wynikających z ograniczonych możliwości poznawczych tłumacza, defektów pamięci itp. (Altman 1994: 28–30; Barik 1994: 122–125; Setton 1999: 246). Jones (1998: 112) jest zdania, że tłumacz może pominąć pewną treść w swoim tłumaczeniu tylko w sytuacji, kiedy tematyka jest dla niego zbyt skomplikowana oraz kiedy mówca wyraża się w sposób niezrozumiały lub mówi zbyt szybko. Wydaje się, że powinniśmy przyjąć, że istnieją dwa rodzaje opuszczeń: te wynikające z ograniczonych możliwości poznawczych tłumacza oraz takie, które należy rozumieć jako wynik zastosowania techniki tłumaczeniowej (Visson 2005: 52). Podobne stanowisko reprezentują Pöchhacker (2002) oraz Pym (2008). Warto więc uzmysłwić przyszłym tłumaczom, że w sytuacji, kiedy mówca powtarza się albo jego słowa nie wnoszą nic nowego do treści wystąpienia, tłumacz ma prawo dokonać kondensacji tekstu. Poniżej zaproponowano ćwiczenie, które pomoże wykształcić w studentach umiejętność kondensacji treści wystąpienia w języku źródłowym i formułowania myśli w zwartej formie w języku docelowym.

Ćwiczenie 1: Czas to pieniądz

Cele: rozwijanie umiejętności kondensacji, doskonalenie selektywności w notowaniu

Nauczyciel informuje studentów, że celem ćwiczenia będzie opanowanie sztuki kondensacji treści wystąpienia, a ich zadaniem będzie zrekonstruowanie jej w tym samym języku. Prowadzący prosi studentów o dobranie się w pary, po czym zaczyna wygłaszać pięciominutowe przemówienie pełne wyrażeń zbędnych

(powtórzenia, aluzje niewnoszące żadnych nowych informacji do treści, rozwlekłe struktury syntaktyczne). Wszyscy studenci sporządzają notatki, po czym rozpoczynają pracę w parach. Zadaniem obu osób jest zrekonstruowanie przemówienia w taki sposób, aby wersja docelowa nie trwała dłużej niż trzy minuty. Podczas gdy pierwsza osoba w parze wygłasza przemówienie, druga mierzy czas i zwraca uwagę, czy żadne istotne elementy nie zostały pominięte w rekonstrukcji. Następnie role odwracają się. Studenci w parach porównują długość swoich rekonstrukcji i elementy treściowe, które zdecydowali się opuścić lub skrócić. Ostatnim etapem ćwiczenia jest dyskusja z nauczycielem na forum, podczas której omawiane są sposoby skrócenia wystąpienia przy jednoczesnym zachowaniu wszystkich elementów kluczowych dla zrozumienia jego treści.

Świetny przykład struktury tekstu nadającego się do ćwiczenia kondensacji treści podaje Gillies (2001: 148):

Panie Przewodniczący, jestem bardzo zobowiązany za możliwość wypowiedzenia się podczas tej niezwykle inspirującej debaty. Będę mówił pokrótce. Chciałbym, z mojej strony, zwrócić uwagę kolegów na kilka kwestii. Pierwsza i najważniejsza kwestia... Na koniec, oczywiście, nie możemy pominąć następującej... itd.

Uwagi i zalecenia:

- warto powtórzyć ćwiczenie po jakimś czasie, ale tym razem jako ćwiczenie *stricte* tłumaczeniowe (np. z języka A na język B studentów);
- wadą ćwiczenia jest to, że studenci pracują w parach na tym samym tekście; w związku z tym student drugi, korzystając z rozwiązań kolegi i mając więcej czasu na przeanalizowanie struktury przemówienia w języku źródłowym, ma do wykonania łatwiejsze zadanie; warto przeprowadzić to ćwiczenie w dwóch seriach, pracując na dwóch różnych tekstach, zamieniając kolejność tłumaczenia przemówień przez studentów;
- istotne jest, aby zasugerować studentom, że krótsza rekonstrukcja wcale nie musi oznaczać lepszego wykonania ćwiczenia; również w tego typu zadaniach kluczowe jest uwzględnienie w rekonstrukcji każdej informacji istotnej dla zrozumienia sensu wystąpienia i należy zachować ostrożność przy opuszczaniu jakichkolwiek elementów. Celem ćwiczenia jest pokazanie, w jakich sytuacjach opuszczanie informacji może być uzasadnione. Istotnym elementem ćwiczenia jest dyskusja z nauczycielem, która rozwieje wątpliwości studentów.

9.3. KOHERENCJA I KOHEZJA

Mimo że zarówno koherencja, jak i kohezja odnoszą się do spójności jako cechy tekstu, to jednak nie są to pojęcia tożsame. Kohezja to spójność tekstu osiągnięta za pomocą środków leksykalnych i gramatycznych takich jak wyliczenia lub inne frazy, których celem jest zaznaczenie logicznych połączeń pomiędzy odrębnymi elementami tekstu. Innymi słowy, dzięki kohezji następujące po sobie zdania lub elementy wypowiedzi łączą się w logiczną całość. Koherencja, z kolei, odnosi się do bardziej globalnego, konceptualnego wymiaru spójności tekstu lub wypowiedzi i oznacza spójność komunikatu z wiedzą odbiorcy (Baker 1992: 218; Hatim i Mason 1997: 214).

Hatim i Mason zwracają uwagę na wagę spójności i odpowiedniej struktury w tłumaczeniu konsekutywnym (1997: 49). Badacze uważają, że produkt tłumaczenia konsekutywnego powinien w jednoznaczny sposób odzwierciedlać strukturę logiczną przemówienia w języku źródłowym. Nie ulega wątpliwości, że spójność odgrywa niezwykle istotne znaczenie przy ocenie jakości tłumaczenia konsekutywnego. Tłumacz może osiągnąć kohezję, używając odpowiednich środków leksykalnych, takich jak spójniki czy wyrażenia wyliczające. Równie ważna jest koherencja — zarówno tłumacz, jak i odbiorcy współtworzą sytuację komunikacyjną; zawartość tłumaczenia powinna korespondować z wiedzą o świecie odbiorców tłumaczenia. W toku zajęć z tłumaczenia konsekutywnego warto uwrażliwić przyszłych tłumaczy na znaczenie koherencji i kohezji w poprawnym odbiorze tłumaczenia. Poniżej zaproponowano ćwiczenie pozwalające kształcić umiejętność spójnego formułowania wypowiedzi.

Ćwiczenie 2: Wyrwane z kontekstu

Cele: rozwijanie umiejętności utrzymywania spójności, planowania wypowiedzi

Studenci dobierają się w pary. Każda z osób otrzymuje kartkę z trzema zdaniami. Pierwsze z nich to zdanie otwierające przemówienie, drugie to element rozwinięcia wystąpienia, a trzecie — zdanie zamykające. Zadaniem pierwszej osoby w parze jest zapoznanie się ze zdaniami (student ma na to około dwie minuty) i wygłoszenie dwuminutowego przemówienia zbudowanego w taki sposób, aby wystąpiło w nim każde z otrzymanych zdań. Nauczyciel zachęca, aby przemawiający zwrócili szczególną uwagę na logiczną strukturę wypowiedzi i używali wielu spójników i wyrażen łączących (np. „więc”, „dla przykładu”, „co więcej”, „z drugiej strony” itp.).

Zadaniem drugiej osoby jest sporządzanie notatek, a następnie konsekwentne przetłumaczenie wystąpienia. Prelegent (student 1) sprawdza, czy wszystkie informacje zostały wyrażone przez tłumacza w języku docelowym, po czym dzieli się z tłumaczem swoimi uwagami. Następnie role w parach się odwracają, tak aby prelegenci mieli szansę również przetłumaczyć konsekwentnie wystąpienie kolegi/koleżanki na podstawie innego zestawu zdań. Ćwiczenie kończy się dyskusją na forum (z udziałem prowadzącego) dotyczącą roli spójności w tłumaczeniu konsekwentnym.

Uwagi i zalecenia:

— zamiast trzech zdań, można użyć listy pięciu lub więcej zdań — dzięki temu większy nacisk zostanie położony na umiejętność nadawania wypowiedzi logicznej struktury, a mniejszy na kreatywność w formułowaniu myśli i umiejętności improwizacyjne;

— przykład zdań, które mogą zostać wykorzystane w tym ćwiczeniu¹:

- a) *Rozwój emocjonalny dziecka od najmłodszych lat kształtuje jego psychikę i osobowość.*
- b) *W rozwoju uczuć dziecka możemy zaobserwować **pewne** prawidłowości.*
- c) *Dzięki **takiemu** postępowaniu dziecko w harmonijny sposób osiągnie dojrzałość emocjonalną do podjęcia obowiązków szkolnych.*

(Słowa *pewne* i *takiemu* zostały celowo użyte bez referencji, aby zachęcić studenta do rozszyfrowania porządku logicznego tekstu, jak również do improwizacji).

9.4. REJESTR JĘZYKOWY I EMOCJONALNA WARSTWA WYPOWIEDZI

Istotnym elementem tłumaczenia języka żywego jest zachowanie rejestru językowego oraz emocjonalnej warstwy wypowiedzi. Tłumacz konsekwentny jest częścią sytuacji komunikacyjnej, a jego zadaniem jest umożliwienie podjęcia dialogu osobom, które nie mogą tego zrobić z uwagi na nieznaną danego języka. Tłumacz jest szczególnie widoczny jako uczestnik aktu komunikacji w tłumaczeniu konsekwentnym lub towarzyszącym. Oprócz poprawnego przekazania treści,

¹ Przykłady pochodzą z opracowania Marty Ziobro *Charakterystyka rozwoju emocjonalnego dziecka w wieku przedszkolnym i szkolnym* dostępnego na stronie <http://www.przedszkoleczudec.pl/publ_rozw_emo.htm>.

PRODUKCJA W TŁUMACZENIU KONSEKUTYWNYM

niezwykle istotne jest zachowanie przez niego rejestru językowego i zwrócenie uwagi na emocjonalną warstwę wypowiedzi. Trudno przecież byłoby zaakceptować elementy języka potocznego w tłumaczeniu orędzia papieskiego. Podobnie od tłumacza obecnego na konferencji poświęconej wspomnieniu ofiar holocaustu i tłumaczącego bezpośrednie relacje świadków tych okropnych wydarzeń, oczekuje się empatii i wyrażenia treści w języku docelowym w sposób, nawet jeżeli trochę bardziej stonowany, to z całą pewnością niepozbawiony zupełnie emocji obecnych w oryginale.

Jak zauważył Kopczyński (1994: 96), tłumacz powinien posiadać umiejętność wyrażania empatii w stosunku do mówców i odbiorców tłumaczenia. Innymi słowy, dobrze, jeżeli tłumacz charakteryzuje się rozwiniętą inteligencją społeczną i emocjonalną. Pozwoli mu to wyczuć atmosferę spotkania, relacje między jego uczestnikami, co przełoży się na tłumaczenie, które będzie nie tylko zgodne z oryginałem, ale również będzie odzwierciedlało jego charakter i pozwoli odbiorcy tłumaczenia poczuć się tak, jak sobie tego życzył mówca. A przecież o to w tłumaczeniu języka żywego chodzi.

Ćwiczenie 3: Głuchy telefon

Cel: rozwijanie elastyczności językowej

Przed rozpoczęciem ćwiczenia nauczyciel wyjaśnia, że zadaniem studentów będzie rekonstrukcja dwuminutowego tekstu w języku polskim i nadanie tekstowi bardziej formalnego wydźwięku. Następnie nauczyciel prosi, aby w sali została tylko jedna osoba. Nauczyciel podaje tekst, a student sporządza notatki. Tekstem jest przemowa polityka, która wyraźnie, choć w sposób naturalny, charakteryzuje się nieformalnym językiem. Następnie do sali wchodzi student, który ma za zadanie sporządzić notatki do tekstu podanego przez studenta 1. Każda kolejna osoba wchodząca do sali najpierw sporządza notatki do przemówienia wygłoszonego przez poprzedniego studenta, a następnie rekonstruuje tekst, nadając mu bardziej formalny ton. Ćwiczenie kończy się na rekonstrukcji tekstu wykonanej przez ostatniego studenta. Po części praktycznej nauczyciel omawia ćwiczenie. Czyta wszystkim studentom tekst źródłowy, aby mogli go porównać z ostatnią rekonstrukcją. Nauczyciel tłumaczy, jak ważne jest nadanie wypowiedzi odpowiedniego rejestru i jakimi środkami językowymi można to osiągnąć, posługując się przy tym przykładami z rekonstrukcji studentów.

Uwagi i zalecenia:

— ćwiczenie to można wykonać również w języku B, chociaż warto zacząć od rekonstrukcji w języku ojczystym z uwagi na niższy stopień trudności zadania;

— zaleca się, aby nie wykonywać tego ćwiczenia w grupach więcej niż sześciuosobowych; ćwiczenie wydaje się wartościowe z dydaktycznego punktu widzenia, chociaż jego przeprowadzenie może być dość czasochłonne; z tego też powodu warto wykorzystać teksty nie dłuższe niż dwie minuty;

— ważne jest, aby po wykonanym ćwiczeniu wyraźnie zasugerować studentom, jak ważne jest dostosowanie rejestru do danej sytuacji komunikacyjnej; warto też podkreślić, że nadawanie wystąpieniu odpowiedniego wydźwięku i wartości emocjonalnej nie może prowadzić do zmiany znaczenia i funkcji komunikacyjnej oryginału; tłumacząc to zagadnienie, nauczyciel powinien posłużyć się konkretnymi przykładami (np.: „Przewodniczący zgodził się z sugestią swojego zastępcy” i „Przewodniczący bez cienia wątpliwości przyjął sugestię swojego zastępcy”, to nie modyfikowanie rejestru językowego wypowiedzi, ale zmiana znaczenia, która nie może być zaakceptowana).

9.5. WYSTĘPOWANIE PUBLICZNE I ZDOLNOŚCI IMPROWIZACYJNE

Nie ulega wątpliwości, że występowanie publiczne jest nieodłącznym elementem pracy tłumacza konferencyjnego. Element ten nabiera szczególnego znaczenia w tłumaczeniu konsekwentnym, kiedy tłumacz znajduje się w centrum uwagi, a nie jest tylko głosem docierającym do słuchawek z kabiny tłumaczeniowej. Wielu badaczy i dydaktyków przekładu ustnego zwraca uwagę na rolę występowania publicznego i zdolności improwizacyjnych w procesie tłumaczenia (np. Phelan 2001: 9; Florczak 2013: 50). Wśród pożądanych kompetencji tłumacza związanych z występowaniem publicznym Frishberg wskazuje na: opanowanie, kontrolę oddechu, intonację i brzmienie głosu (1990: 30). Florczak zwraca uwagę, że płynność mówienia postrzegana jest jako umiejętność świadcząca o profesjonalizmie tłumacza (2013: 50), a także podkreśla, że taki właśnie profesjonalny tłumacz powinien charakteryzować się zdolnością szybkiego mówienia, dobrą dykcją i jakością głosu, którą Florczak nazywa „głosem fonogenicznym”, a więc przyjaznym dla ucha odbiorcy (2013: 51). Z badań empirycznych wynika, że cechy tłumacza, takie jak przyjemny głos oraz dykcja pozostają nie bez znaczenia przy ocenie jakości tłumaczenia (Kopczyński 1994, Kurz 2002). Innymi słowy, odbiorcy zwracają uwa-

PRODUKCJA W TŁUMACZENIU KONSEKUTYWNYM

gę nie tylko na poprawną terminologię i wiedzę specjalistyczną tłumacza, ale również na formę tłumaczenia jako produktu. Należy pamiętać, że tłumaczenie konsekutywne jest aktem mowy, w którym istotną rolę pełnią elementy zachowania niewerbalnego, takie jak gesty, mimika czy kontakt wzrokowy (Tryuk 2007: 119).

Przygotowując zajęcia z tłumaczenia konferencyjnego, warto wziąć pod uwagę wyżej wymienione elementy. Poniżej zaproponowano kilka ćwiczeń, które mogą zostać wykorzystane podczas zajęć z tłumaczenia konsekutywnego.

Ćwiczenie 4: Przekonaj mnie!

Cele: rozwijanie umiejętności planowania wypowiedzi, analizowania struktury tekstu, utrzymywania spójności

Nauczyciel dzieli studentów na dwie równe grupy, a następnie omawia cel ćwiczenia. Zadanie studentów polega na przygotowaniu pięciominutowego przemówienia w języku polskim o określonej strukturze: wstęp (zawierający bezpośrednio zwrócenie się do słuchaczy), rozwinięcie (składające się z listy trzech argumentów na poparcie danej tezy) oraz zakończenie. Przedstawiciel wybranej przez prowadzącego grupy losuje temat przemówienia.

Przykładowe tematy do opracowania:

- bardziej opłaca się prowadzić własną działalność gospodarczą, niż pracować w firmie;
- przedstaw argumenty za wprowadzeniem kary śmierci;
- lepiej mieszka się na obrzeżach miasta niż w centrum.

Po wylosowaniu tematu, grupa przystępuje do opracowywania struktury przemówienia. Druga grupa natomiast ma za zadanie obronienie tezy przeciwnej i przygotowanie schematu przemówienia (np. Grupa 1 — przedstaw argumenty za wprowadzeniem kary śmierci; Grupa 2 — przedstaw argumenty przeciwko wprowadzeniu kary śmierci). Po upływie siedmiu minut obie grupy wskazują osobę, która wygłosi przemówienie na forum. Podczas gdy przedstawiciel grupy przemawia, członkowie grupy przeciwnej sporządzają notatki, a następnie jedna z osób tłumaczy wystąpienie konsekutywnie na język B, również na forum. Następnie przedstawiciel Grupy 2 wygłasza swoje przemówienie, a członkowie Grupy 1 sporządzają notatki. Ćwiczenie kończy się po konsekutywnym przetłumaczeniu przemówienia Grupy 2 na język B².

² Autorką tego ćwiczenia jest Joanna Maria Spychała, tłumacz ustny.

Uwagi i zalecenia:

— ćwiczenie to można wykonać również w języku B; w takiej sytuacji przemówienia wygłoszone w języku B zostaną przetłumaczone na język polski;

— należy pamiętać, aby nie dawać studentom zbyt dużo czasu na przygotowanie schematu przemówienia — siedem minut powinno wystarczyć; jest to ćwiczenie na kreatywność i liczy się zdolność szybkiego wymyślania argumentów na poparcie danej tezy;

— pracując z bardziej zaawansowanymi studentami, można zdecydować się na temat o wyższym stopniu abstrakcyjności (np. *na pierwszą randkę lepiej założyć koszulę w kratę niż gładką*); dzięki temu ćwiczenie stanie się wyzwaniem dla studentów, a wygłoszenie dobrego przemówienia będzie wymagało większych umiejętności improwizacyjnych;

— oceniając wystąpienia i tłumaczenia, prowadzący powinien zwrócić szczególną uwagę na elementy pozajęzykowe tłumaczenia (logika wyводу, głos, postawa ciała, kontakt wzrokowy); zgodność tłumaczenia z oryginałem i poprawność językowa mają w przypadku tego ćwiczenia znaczenie drugorzędne.

Ćwiczenie 5: Improwizacja z elementami tabu

Cele: rozwijanie elastyczności językowej, umiejętności występowania publicznego

Zadanie to łączy w sobie dwa ćwiczenia dość powszechnie używane przez dydaktyków tłumaczenia ustnego. Pierwszym z nich jest „Just a minute”, które polega na płynnym wypowiedaniu się na podany temat, bez wahania w głosie i zbędnych powtórzeń (Gillies 2001: 107). Drugie zadanie polega na nieużywaniu w wypowiedzi tak zwanych słów zabronionych.

Nauczyciel informuje studentów, że celem ćwiczenia będzie płynne wypowiedanie się na określony temat przez jedną minutę. Przed rozpoczęciem ćwiczenia nauczyciel dzieli uczniów na pary. Każdy ze studentów kolejno losuje początek zdania, od którego musi zacząć swoją wypowiedź i na którym powinien ją całą oprzeć. Student musi przez całą minutę nieprzerwanie wypowiadać się, a po upływie tego czasu, mierzonego przez partnera, ma tylko kilka sekund na spójne zakończenie myśli.

Przykładowe początki zdań:

- Otworzyłem okno i ku swemu zdumieniu ujrzałem...
- Była pierwsza w nocy, odebrałem telefon i okazało się, że...
- Zawsze, kiedy spotykam się z przyjaciółmi z liceum...
- Gdybym wygrał(a) milion złotych...

PRODUKCJA W TŁUMACZENIU KONSEKUTYWNYM

Oprócz początku zdania na każdej wylosowanej kartce znajdują się dwa słowa, których uczeń nie może użyć w trakcie swojej wypowiedzi. Są one semantycznie powiązane z treścią zdania i powinny być dobrane w taki sposób, aby sformułowanie spójnej wypowiedzi było wyzwaniem dla studenta, na przykład w przypadku wylosowania zdania „Gdybym wygrał(a) milion złotych...”, zabronione jest użycie słów „kupować” i „pieniądze”.

Zadaniem drugiej osoby w parze jest uważne słuchanie wypowiedzi partnera i monitorowanie, czy udało mu się nie użyć żadnego ze słów zabronionych. Partner dzieli się też swoimi wrażeniami dotyczącymi spójności wypowiedzi mówcy. Następnie sam przystępuje do losowania i wygłoszenia swojego przemówienia, a drugi student ma za zadanie monitorować jego pracę i udzielić informacji zwrotnej po zakończonym wystąpieniu. Schemat ten powtarza się do momentu, aż wszystkie kartki zostaną wylosowane.

Uwagi i zalecenia:

— wartością tego ćwiczenia jest to, że łączy w sobie dwie — na pierwszy rzut oka wykluczające się — umiejętności przydatne w pracy tłumacza konsekutywnego: improwizację/swobodne wypowiadanie się przy jednoczesnej kontroli wypowiadanych słów; ćwiczenie to wydaje się szczególnie użyteczne, gdyż w adekwatny sposób odzwierciedla kontekst tłumaczeniowy. W sytuacji, gdy tłumacz nie zna ekwiwalentu danego słowa lub wyrażenia w języku docelowym, przydatna jest umiejętność sparafrazowania go lub użycia sformułowania synonimicznego przy zachowaniu spójności wypowiedzi;

— ważne jest, aby nauczyciel monitorował przebieg całego ćwiczenia i również przysłuchiwał się wypowiedziom studentów, aby wspomagać osoby występujące w roli słuchaczy w udzielaniu informacji zwrotnej dotyczącej spójności wypowiedzi i pozajęzykowych aspektów tłumaczenia, takich jak zbyt długie przerwy, nienaturalne zwolnienie tempa wypowiedzi, mamrotanie czy tak zwane pauzy wokalizowane.

Obecność pauz wokalizowanych w tłumaczeniu wydaje się jednym z bardziej powszechnych problemów, z którym zmagają się adepci tłumaczenia konferencyjnego. Dlatego już na wczesnym etapie nauczania należy uwrażliwić studentów, że tego rodzaju wypełniacze mogą znacznie obniżyć jakość tłumaczenia (zob. badania Kopczyńskiego 1994, i Kurz 2002). Należy zachęcać studentów do intensywnej pracy własnej nad pozbyciem się pauz wokalizowanych. Używanie ich wydaje się procesem silnie zautomatyzowanym, dlatego zaleca się, aby studenci nagrywali swoje tłumaczenia, a później je odsłuchiwali. W ten sposób mogą oni

wykształcić umiejętność spójnego wypowiedzania się bez zbędnych zawa-
hań. Ćwiczenie 5 można zmodyfikować w ten sposób, że będzie ono po-
magało studentom w pozbyciu się pauz wokalizowanych w wypowiedzi.
Zadaniem słuchacza może być w tej sytuacji również monitorowanie, czy
mówca używa samogłosek-wypełniaczy. Za każdym razem, kiedy tak się
stanie, słuchacz przerywa wypowiedź kolegi i prosi go o ponowne jej roz-
poczęcie.

Ćwiczenie 6: Pożyczone notatki

Cele: rozwijanie umiejętności posługiwania się symbolami, utrzy-
mywania spójności, optymalizacji układu graficznego notatek

Przed rozpoczęciem ćwiczenia prowadzący informuje studentów,
że celem tego zadania będzie próba zbudowania spójnej wypo-
owiedzi z notatek konsekwentnych kolegi lub koleżanki. Studenci
dobierają się w pary. Nauczyciel w dwu do trzech zdaniach zapo-
znaje uczniów z tematyką przemówienia, które za chwilę wygłosi.
Po tym wstępie prosi, aby jedna osoba z każdej pary opuściła salę.
Następnie przystępuje do wygłoszenia około czterominutowego
przemówienia w języku B, do którego to przemówienia studenci
sporządzają notatki. Po zakończonej wypowiedzi studenci, którzy
wyszli z sali, wracają i dosiadają się do swoich partnerów. Ich za-
daniem jest próba zrekonstruowania wypowiedzi (w tym samym
języku) na podstawie notatek kolegi lub koleżanki. Przed roz-
poczęciem wypowiedzi mają oni minutę na zapoznanie się z no-
tatkami partnera, po czym przystępują do rekonstrukcji tekstu.
Czas na zapoznanie się z treścią notatek odmierza prowadzący
przy użyciu minutnika. Kiedy każdy mówca zakończy swoją wy-
powiedź, studenci razem z nauczycielem przystępują do dyskusji
na temat wierności rekonstrukcji względem oryginału. W drugiej
części ćwiczenia role w parach się odwracają tak, aby każdy stu-
dent miał szansę podjąć próbę rekonstrukcji wypowiedzi z nota-
tek partnera.

Uwagi i zalecenia:

Dla poprawnego przebiegu ćwiczenia ważna jest wielkość sali, w której
odbywają się zajęcia; w związku z tym, że na etapie improwizowania
studenci dokonują rekonstrukcji wypowiedzi w parach, a więc kilka
osób mówi jednocześnie, istotne jest, aby studenci nie przeszkadzali
sobie nawzajem i nie podsłuchiwali, na jakie rozwiązania wpadli ko-
ledzy.

PRODUKCJA W TŁUMACZENIU KONSEKUTYWNYM

Ćwiczenie 7: Lista słów

Cele: rozwijanie elastyczności językowej, umiejętności planowania wypowiedzi, występowania publicznego, utrzymywania spójności

Zadaniem studentów jest wylosowanie pięciu rzeczowników spośród przygotowanego wcześniej przez nauczyciela zestawu i zbudowanie spójnej wypowiedzi, w której każdy z tych rzeczowników zostanie użyty. Kolejność, w której dane słowa wystąpią w przemówieniu jest dowolna. Na zapoznanie się ze słowami i wymyślenie treści przemówienia student ma około trzy minuty, po czym, zwrócony twarzą do innych studentów oraz pamiętając o kontakcie wzrokowym i odpowiedniej postawie, wygłasza tekst przemówienia. Pozostałe osoby sporządzają notatki, po czym wybrana przez nauczyciela osoba – również na forum – tłumaczy tekst konsekwentnie.

Celem tej części rozdziału było podkreślenie, jak ważne dla oceny jakości tłumaczenia konsekwentnego są zdolności improwizacyjne, kreatywność i łatwość wypowiadania się. Wykorzystanie zaproponowanych ćwiczeń w toku zajęć z tłumaczenia konferencyjnego pomoże utwierdzić studentów w takim przekonaniu i zachęcić do samodzielnej pracy nad rozwijaniem umiejętności związanych z występowaniem publicznym.

9.6. STRES W TŁUMACZENIU KONSEKUTYWNYM

Znakomita większość zaproponowanych przez autora ćwiczeń związanych z fazą produkcji w tłumaczeniu konsekwentnym ściśle wiąże się z pożądanymi cechami tłumaczenia jako produktu (zwięzłość, koherencja) oraz formą przedstawienia słuchaczowi efektu końcowego (odpowiedni rejestr językowy, pewność w głosie, elokwencja w wypowiadaniu się). Nie należy jednak zapominać o psychologicznych aspektach wykonywania zawodu tłumacza konferencyjnego, którym poświęcona zostanie ostatnia część rozdziału.

W dyskusjach dotyczących zawodu tłumacza ustnego często pada stwierdzenie, iż jest to zajęcie szczególnie stresujące, do wykonywania którego pewna predyspozycja psychiczna jest wręcz warunkiem koniecznym. Często *a priori* zakłada się, że tłumacze konferencyjni obciążeni są wysokim poziomem doświadczanego stresu psychologicznego. Biorąc to pod uwagę, zaskakującym jest, że przeprowadzono niewiele badań empirycznych dotyczących radzenia sobie ze stresem w tłumaczeniu ustnym. Oma-

wiając zagadnienie cech predysponujących daną osobę do wykonywania zawodu tłumacza konferencyjnego, znacznie częściej powoływano się na kompetencje językowe, specjalistyczne oraz te, przy których wymaga się od tłumacza umiejętnego przetwarzania informacji o charakterze intermodalnym (np. Moser-Mercer 1985, 1994; Lambert 1991; Mackintosh 1999).

Próby zbadania cech osobowości tłumacza dokonała Schweda Nicholson (2005) stosując kwestionariusz MBTI (*Myers-Briggs Type Indicator*). Wskaźnik ten, oparty na typach osobowości Carla Gustava Junga, jest obecnie jednym z najczęściej używanych do pomiaru cech osobowości. Timarová i Salaets (2011) zajęły się z kolei problematyką wpływu motywacji na proces nabywania umiejętności tłumaczeniowych. Jednym z ciekawszych wniosków płynących z badań nad psychologią tłumaczenia konferencyjnego może być to, że stabilność emocjonalna tłumacza może mieć wpływ na jego sukces zawodowy (Bontempo i Napier 2011: 101). Pierwszym znanym autorowi eksperymentem, w którym dokonano pomiaru stresu w tłumaczeniu symultanicznym było badanie Moser-Mercer i in. (1998), w którym dowiedziono, że tłumacze doświadczają stresu, gdy są zmuszeni do dłuższego niż pół godziny nieprzerwanego tłumaczenia symultanicznego, co ma również negatywny wpływ na jakość tłumaczenia. Kurz (2003) z kolei podjęła się porównania poziomu stresu doświadczanego przez profesjonalnych tłumaczy konferencyjnych oraz adeptów tłumaczenia ustnego. Moser-Mercer (2003) zbadala poziom stresu psychologicznego i fizjologicznego w procesie tłumaczenia na odległość. Natomiast Kao i Craigie (2013) wykazali w swoim badaniu, że wykonywanie zadania tłumaczeniowego wywołuje napięcie u większości studentów tłumaczenia ustnego.

Mimo niewielkiej liczby badań dotyczących stresu w tłumaczeniu ustnym, płynie z nich wyraźny wniosek, że stres stanowi nieodłączny element praktyki tłumaczeniowej. Problem ten wydaje się szczególnie istotny w przypadku tłumaczenia konsekwentnego, ponieważ w tym typie tłumaczenia tłumacz często zajmuje miejsce na scenie i jest bardziej bezpośrednio wystawiony na ocenę odbiorców. Dlatego warto w tym miejscu zasugerować kilka rozwiązań, które mogą zostać skutecznie włączone do cyklu zajęć praktycznych z tłumaczenia konsekwentnego, a których celem jest nauczanie studentów podstawowych technik radzenia sobie ze stresem. Uzasadnione wydaje się stwierdzenie, że jednym z istotnych zadań dydaktyków przekładu ustnego jest nauczanie przyszłych tłumaczy, w jaki sposób — ograniczając poziom doświadczanego stresu — podnieść jakość tłumaczenia.

Jedną z najbardziej oczywistych strategii radzenia sobie ze stresem, chociaż brzmi to dość paradoksalnie, jest przyzwyczajanie się do sytuacji

PRODUKCJA W TŁUMACZENIU KONSEKUTYWNYM

tłumaczeniowej wywołującej stres. Z tego powodu zachęca się dydaktyków przekładu do inscenizowania sytuacji, w których studenci „znalęzli-by się na scenie”. Zaleca się, aby część ćwiczeń w toku zajęć z tłumaczenia konsekutywnego odbywała się w taki sposób, aby studenci tłumaczyli w pozycji stojącej, zwróceniu w kierunku widowni (pozostałych studentów), pamiętając przy tym o kontrolowaniu mowy ciała i utrzymywaniu kontaktu wzrokowego. Warto zwrócić studentom uwagę na to, że przyzwyczajenie się do wystąpień publicznych już na wczesnym etapie nabywania umiejętności tłumaczeniowych pozwoli im lepiej radzić sobie z napięciem w toku dalszych studiów oraz na rynku tłumaczeniowym.

Ćwiczenie 8: Nie tak szybko!

Cele: rozwijanie umiejętności radzenia sobie ze stresem, występowania publicznego

Głównym celem ćwiczenia jest oswojenie studentów z potencjalnie stresującą sytuacją tłumaczeniową. Zadaniem jest wykonanie tłumaczenia konsekutywnego w pozycji stojącej. Osoba tłumacząca jest zwrócona twarzą do pozostałych studentów, ma do dyspozycji notatnik. Przemówienie wygłaszane przez nauczyciela jest na początku łatwe i pozbawione trudnych terminów. Natomiast fragmenty wygłaszane w drugiej części wypowiedziane są zdecydowanie szybciej.

Uwagi i zalecenia:

- ćwiczenie to należy potraktować jako symulację stresującej sytuacji tłumaczeniowej; niezwykle ważne jest, aby wyjaśnić studentom, że taka sytuacja została zaaranżowana celowo, na potrzeby ćwiczenia, a wykonane tłumaczenie nie podlega formalnej ocenie;
- szybkie tempo mówienia można zastąpić innym stresorem, na przykład specjalistyczne słownictwo czy wystąpienie odczytywane z kartki;
- ćwiczenie to warto zakończyć dyskusją ze studentami na temat stresu zaobserwowanego u osoby tłumaczącej, wpływu stresu na jej zachowanie oraz sposobów na pozbycie się napięcia; pewne metody radzenia sobie ze stresem zostały opisane poniżej.

Warto pamiętać, że zjawisko stresu psychologicznego ma swoją fizjologiczną manifestację. Przyspieszony puls, drżenie rąk czy suchość w ustach to tylko niektóre reakcje współczulnego układu nerwowego człowieka na dany stresor. Dobrym pomysłem jest uświadomienie tłumaczom, że istnieją pewne proste techniki, które mogą im pomóc panować nad fizjologią stresu. Kilka głębokich oddechów tuż przed wejściem na sce-

nę wprowadzi do krwioobiegu dodatkową ilość tlenu i pozwoli uspokoić drżący głos. Nieodłącznym towarzyszem tłumacza konferencyjnego powinna być też mała butelka wody niegazowanej. Pozwoli ona na lepszą kontrolę nad głosem i nadanie mu naturalniejszej barwy.

Ciekawym sposobem na opanowanie napięcia podczas wykonywania zlecenia tłumaczeniowego jest tak zwana modyfikacja poznawcza, czyli nakierowywanie umysłu na taką interpretację kontekstu, która będzie prowadziła do mniej intensywnego doświadczenia stresu psychologicznego. Dla przykładu, wchodząc na scenę i przygotowując się do tłumaczenia konsekwentnego, warto skupić się na samym zadaniu i wyobrazić sobie, że znajdujemy się w o wiele mniejszym pomieszczeniu i tłumaczymy dla kręgu przyjaciół. Warto też jak najszybciej wyzbyć się perfekcjonizmu i pozwolić sobie na popełnianie błędów – trudno przecież wyobrazić sobie tłumaczenie idealne, w którym nie dałoby się niczego udoskonalić. Nie ulega wątpliwości, że wykształcenie w studentach tłumaczenia przekonania, że każdy, nawet doświadczony tłumacz, popełnia błędy, pozwoli na oswojenie się z wyzwaniem natury psychologicznej, związanym z procesem tłumaczenia ustnego.

Warto też uwrażliwić studentów na to, że wykonując zlecenia tłumaczeniowe, tłumacz konferencyjny jest częścią sytuacji komunikacyjnej, na którą ma prawo mieć wpływ. Jeżeli brak materiałów lub problemy techniczne uniemożliwiają mu wykonanie tłumaczenia, ma on prawo zwrócić na to uwagę organizatorów. Jeżeli spotkanie, na którym tłumacz tłumaczy konsekwentnie zaczyna się znacznie przedłużać, a tylko tłumacz zdaje sobie sprawę z ograniczenia swoich możliwości poznawczych, może on poprosić o przerwę. Modyfikacja sytuacji tłumaczeniowej wydaje się lepszym pomysłem niż akceptowanie przez tłumacza nieodpowiednich warunków pracy, a interwencja tłumacza w celu ich poprawy z pewnością ograniczy poziom doświadczanego przez niego stresu. Wymienione wcześniej działania mające za zadanie ograniczenie stresu, a koncentrujące się na zmianie sytuacji, w której się znaleźliśmy, są zbiorczo określane przez Clayтона (2011) mianem kontroli nad otoczeniem.

9.7. PODSUMOWANIE

Głównym celem niniejszego rozdziału było przybliżenie czytelnikowi zagadnień związanych z fazą produkcji w tłumaczeniu konsekwentnym – zarówno tych dotyczących struktury i formy tłumaczenia (koherencja, kohezja, kondensacja treści, rejestr językowy, emocjonalna warstwa wypowiedzi), jak i pozajęzykowych aspektów tłumaczenia (występo-

PRODUKCJA W TŁUMACZENIU KONSEKUTYWNYM

wanie publiczne, zdolności improwizacyjne, radzenie sobie ze stresem w tłumaczeniu konferencyjnym). Nacisk położono na wypracowanie praktycznych wskazówek dydaktycznych oraz zaproponowanie ćwiczeń, które mogą zostać wykorzystane podczas zajęć z tłumaczenia konsekutywnego. Warto uwrażliwić przyszłych tłumaczy na to, że ostateczny kształt tłumaczenia odgrywa niezwykle ważną rolę przy ocenie jakości pracy tłumacza. Taka świadomość może nie tylko doprowadzić do aktywizacji studentów w toku zajęć dydaktycznych, ale również zachęcić do pracy własnej nad rozwojem kompetencji tłumaczeniowych. Warto podkreślić, że tłumaczenie języka żywego to zdecydowanie więcej niż tylko formułowanie treści w języku docelowym. Tłumacz konsekutywny to aktor, na którym koncentrują się światła reflektorów; aktor, który – tak jak każdy inny mówca – musi nauczyć się przemawiać w sposób spójny, zdecydowany i odpowiedni do natury sytuacji komunikacyjnej, w której się znalazł.

BIBLIOGRAFIA

- Altman, J. Error analysis in the teaching of simultaneous interpreting. W: *Bridging the gap: Empirical research in simultaneous interpretation*. Red: Lambert, S., Moser-Mercer, B. Philadelphia: John Benjamins, 1994, s. 25–38.
- Baker, M. *In other words: A coursebook on translation*. London/New York: Routledge, 1992.
- Barik, H. A description of various types of omissions, additions and errors of translation encountered in simultaneous interpretation. W: *Bridging the gap: Empirical research in simultaneous interpretation*. Red: Lambert, S., Moser-Mercer, B. Philadelphia: John Benjamins, 1994, s. 121–137.
- Bontempo, K., Napier, J. Evaluating emotional stability as a predictor of interpreter competence and aptitude for interpreting. *Interpreting*. 2011, nr 13, s. 85–105.
- Clayton, M. *Zarządzanie stresem, czyli jak radzić sobie w trudnych sytuacjach*. Warszawa: Samo Sedno, 2011.
- Darò, V., Fabbro, F. Verbal memory during simultaneous interpretation: Effects of phonological interference. *Applied Linguistics*. 1994, nr 15 (4), s. 365–381.
- Florczak, J. *Tłumaczenia symultaniczne i konsekutywne: Teoria i praktyka*. Warszawa: Wydawnictwo C.H. Beck, 2013.
- Frishberg, N. *Interpreting: An introduction*. Silver Spring Md: RID Publications, 1990.
- Gerver, D. Empirical studies of simultaneous interpretation: A review and a model. W: *Translation: Application and research*. Red: Brislin, R. W. New York: Garden Press, 1976, s. 165–207.

- Gile, D. *Basic concepts and models for interpreter and translator training*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins, 1995.
- Gillies, A. *Thumaczenie ustne. Poradnik dla studentów*. Kraków: Tertium, 2001.
- Hatim, B., Mason, I. *The translator as communicator*. London/New York: Routledge, 1997.
- Jones, R. *Conference interpreting explained*. Manchester: St. Jerome Publishing, 1998.
- Kao, P.-C., Craigie, P. Evaluating student interpreters' stress and coping strategies. *Social Behavior and Personality*. 2013, nr 41 (6), s. 1035–1044.
- Kopczyński, A. Quality in conference interpreting. W: *Bridging the gap: Empirical research in simultaneous interpretation*. Red: Lambert, S., Moser-Mercer, B. Philadelphia: John Benjamins, 1994, s. 87–99.
- Kurz, I. Conference Interpretation: Expectations of different user groups. W: *The Interpreting Studies Reader*. Red: Pöchhacker, F., Shlesinger, M. London: Routledge, 2002, s. 313–324.
- Kurz, I. Physiological stress during simultaneous interpreting: A comparison of experts and novices. *The Interpreters' Newsletter*. 2003, nr 12, s. 51–67.
- Lambert, S. Aptitude testing for simultaneous interpretation at the University of Ottawa. *Meta*. 1991, nr 36 (4), s. 586–594.
- Mackintosh, J. Interpreters are made not born. *Interpreting*. 1999, nr 4 (1), s. 67–80.
- Moser, B. Simultaneous interpretation: A hypothetical model and its practical application. W: *Language, communication and interpretation*. Red: Gerver D., Sinaiko, H. W. New York: Plenum Press, 1978, s. 353–368.
- Moser-Mercer, B. Screening potential interpreters. *Meta*. 1985, nr 30 (1), s. 97–100.
- Moser-Mercer, B. Aptitude testing for conference interpreting: Why, when and how. W: *Bridging the gap: Empirical research in simultaneous interpretation*. Red: Lambert, S., Moser-Mercer, B. Philadelphia: John Benjamins, 1994, s. 57–68.
- Moser-Mercer, B. Remote interpreting: Assessment of human factors and performance parameters. 2003 [dostęp: 1 listopada 2014]. Dostępny w WWW <<http://apps.fcc.gov/ecfs/document/view?id=7521826425>>.
- Moser-Mercer, B., Künzli, A., Korac, M. Prolonged turns in interpreting: Effects on quality, physiological and psychological stress (pilot study). *Interpreting*. 1998, nr 3 (1), s. 47–64.
- Phelan, M. *The interpreter's resource*. Clevedon: Multilingual Matters, 2001.
- Pym, A. On omission in simultaneous interpreting: Risk analysis of a hidden effort. W: *Efforts and models in interpreting and translation research: A tribute to Daniel Gile*. Red: Hansen, G. i in. Philadelphia: John Benjamins, 2008, s. 83–105.
- Pöchhacker, F. Researching interpreting quality: Models and methods. W: *Interpreting in the 21st century: challenges and opportunities*. Red: Garzone, G., Viezzi M. Philadelphia: John Benjamins, 2002, s. 95–106.

PRODUKCJA W TŁUMACZENIU KONSEKUTYWNYM

- Schweda Nicholson, N. Personality characteristics of interpreter trainees: The Myers-Briggs Type Indicator (MBTI). *The Interpreters' Newsletter*. 2005, nr 13, s. 110–142.
- Setton, R. *Simultaneous interpretation: A cognitive-pragmatic analysis*. Amsterdam: John Benjamins, 1999.
- Shreve, G., Diamond, B. Cognitive processes in translation and interpreting: Critical issues. W: *Cognitive processes in translation and interpreting*. Red: Danks, J.H. i in. London: Sage Publications, 1997, s. 233–251.
- Timarová, Š., Salaets, H. Learning styles, motivation and cognitive flexibility in interpreter training: Self-selection and aptitude. *Interpreting*. 2011, nr 13 (1), s. 31–52.
- Tryuk, M. *Przekład ustny konferencyjny*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 2007.
- Visson, L. Simultaneous interpretation: Language and cultural difference. W: *Nation, language, and the ethics of translation*. Red: Bermann, S., Wood, M. Princeton: Princeton University Press, 2005, s. 51–64.
- Ziobro, M. Charakterystyka rozwoju emocjonalnego dziecka w wieku przedszkolnym i szkolnym. *Publiczne przedszkole w Czudcu*. [dostęp 25 października 2014]. Dostępny w WWW: <http://www.przedszkoleczudec.pl/publ_rozw_emo.htm>.

PRODUCTION IN CONSECUTIVE INTERPRETING SUMMARY

The author of this chapter discusses some aspects of the production stage in consecutive interpreting, such as text condensation, coherence and cohesion, linguistic register, the improvisation skill, public speaking as well as the notion of psychological stress in conference interpreting. The aim of the chapter is also to provide the reader with a handful of didactic suggestions and examples of exercises that should lead to enhanced quality of interpretation as a product. It is suggested in the present chapter that providing an accurate rendition of a speech in the target language is not enough to ensure a perfect interpretation. As an indispensable participant of a communication act, the consecutive interpreter should learn how to speak clearly, coherently and convincingly.